

УДК 340.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.22>

РОЛЬ ЮРИДИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ В НОРМОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Лавренко Д.О.,

викладач кафедри загальноправових дисциплін

юридичного факультету

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ORCID: 0000-0003-2162-7593

Лавренко Д.О. Роль юридичних конструкцій в нормотворчій діяльності.

У науковій статті розглядаються питання щодо головної ролі юридичних конструкцій у нормотворчій діяльності. Можемо позначити, що саме юридична конструкція свою головну роль відображає як один із найважливіших засобів юридичної техніки. Пропонуємо розглянути юридичну конструкцію в призмі нормотворчої діяльності. Розглядаються як понятійна форма юридичного мислення, яка може бути виражена в системі норм, що задають конкретний механізм правового регулювання або його окремий елемент. На основі вищевказаного запропоновано визначення юридичної конструкції та їх головна роль в нормотворчій діяльності. Юридичні конструкції виступають єдиним та незалежним елементом юридичної техніки. Можемо зазначити що наразі йде високий прояв вчених до вивчення, ролі юридичних конструкцій. Це стосується переважно галузевих дисциплін, а не загальнотеоретичних досліджень. Нові дослідження, щодо даної ролі юридичної конструкції останнім часом базується на сучасних поглядах науковців. Запропонуються нові причини походження юридичних конструкцій та їх головна роль. Можемо побачити, що відсутні чіткі думки, щодо походження ролі юридичних конструкцій.

Тим самим ми пропонуємо розглядати новітні формування понять та їх походження і приділити особливу увагу визначенню ролі конструкцій в нормотворчій діяльності. Приділено увагу актуальній темі юриспруденції, пов'язаної із процесом визначеної ролі конструкцій правової діяльності з практичною складовою. Наукова новизна полягає не тільки в аналізі вітчизняної літератури, щодо поняття та головної ролі юридичних конструкцій, а ще й новітніх поглядів на дану дифініцію. При цьому, проблематика юридичних конструкцій до теперішнього часу має здебільшого галузеве (цивільне, кримінальне, адміністративне, сімейне, фінансове, податкове, соціального забезпечення тощо) «забарвлення», що характеризує більшу частину досліджень з практичної сторони.

Ключові слова: юридична конструкція, нормотворча техніка, юридична техніка, законодавча техніка, преюдиції, правотворчість, правова діяльність, норма права, нормативно-правовий акт, практична складова.

Lavrenko D.O. The role of legal constructions in rule-making activity.

The scientific article examines questions regarding the main role of legal constructions in rule-making activity. We can point out that it is the legal construction that plays its main role as one of the most important means of legal technique. We propose to consider the legal construction in the prism of rule-making activity. They are considered as a conceptual form of legal thinking, which can be expressed in a system of norms that specify a specific mechanism of legal regulation or its separate element. On the basis of the above, the definition of legal structures and their main role in rule-making activity is proposed. Legal constructions are a single and independent element of legal technique. We can note that there is currently a high level of scientists studying the role of legal constructions. This applies mainly to branch disciplines, and not to general theoretical research. Recently, new research on this role of legal construction is based on the modern views of scientists. New reasons for the origin of legal constructions and their main role are proposed. We can see that there are no clear opinions about the origin of the role of legal constructions.

Thus, we propose to consider the latest formation of concepts and their origin and to pay special attention to the definition of the role of constructions in rule-making activity. Attention is paid to the current topic of jurisprudence, related to the process of the defined role of constructions of legal activity with a practical component. The scientific novelty consists not only in the analysis of domestic literature, regarding the concept and the main role of legal constructions, but also in the latest views on this definition. At the same time, the problems of legal constructions until now have mostly sectoral (civil, criminal, administrative, family, financial, tax, social security, etc.)

«coloring», which characterizes most of the research from the practical side.

Key words: legal construction, rule-making technique, legal technique, legislative technique, prejudice, law-making, legal activity, rule of law, normative-legal act, practical component.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день правники пропонують досить велику кількість засобів та способів забезпечення ефективного застосування нормативно-правових актів України. Нині найменшої уваги приділяється засобам правозастосовної техніки. Розглядом нашої теми обрано елемент техніки правозастосування – юридична конструкція.

Стан орпцювання. Питання юридичних конструкцій не обділені увагою як української, так і закордонної науки. Їх висвітлено у працях: В.К. Бабаєвим, В.М. Барановим, А.А. Деревніним, Ж.О. Дзейко, Т.А. Доценко, Р. Ієрінгом, Ш.В. Калабековим, Т.В. Кашаніною, Д.А. Керімовим, М.М. Коркуновим, В.С. Ковальським, І.П. Козінцевим, Л.А. Луць, Ю.Л. Марєєвим, Д.Е. Пономарьовим, О.Ф. Скакун, Ю.М. Талан, та ін.), і з позицій галузевих юридичних наук (І.І. Бабінім, І.С. Баталовою, Д.В. Винницьким, В.Н. Івановою, А.В. Іванчиним, В.М. Кудрявцевим, Л.Л. Кругліковим, К.К. Паньком, В.В. Піляєвою) ін. Дисертаційні та монографічні дослідження різних аспектів юридичних конструкцій здійснили Н.Я. Лепіш, А.О. Дутко та ін.

Метою цієї статті є наукове дослідження головної ролі юридичної конструкції, як одного із установлених засобів нормотворчої діяльності

Виклад основного матеріалу. У створенні сучасних юридичних знань і творчому переосмисленні знань, набутих у минулому, вітчизняна юридична наука повинна спиратися на міцний нормотехнічний фундамент, розроблення і вдосконалення якого повинні перебувати в центрі уваги як загальної теорії держави і права, так і галузевих юридичних наук, належати до фундаментальних проблем вітчизняної юридичної науки, розробки якої повинні сприяти як внутрішньодержавній стабілізації суспільних відносин, так і демократизації громадянського суспільства взагалі.

Сучасний стан правового життя України свідчить про процеси зростання як наукового, так і суто практичного інтересу до питань організації якісних процедур створення та застосування правових актів. У зв'язку із цим усе більше розповсюджується вживання в науковій літературі таких понять, як «юридична техніка», «юридична технологія», «технології нормотворення», «технології правозастосування», «інструменти нормотворчої техніки» тощо. Зазначене вказує на актуальність розгляду застосування елементів юридичної техніки.

Діяльність держави, яка виражається у формуванні, прийнятті й оприлюдненні нормативно-правових актів, є одним з найважливіших аспектів діяльності держави. Організація, ведення такої діяльності передбачає наявність у законодавців не тільки загальної обізнаності та компетентності, але й вимагає від них спеціальних знань. Крім того, певних навичок опанування інструментарієм формування плану нормотворчої діяльності, нормативно-правових актів й формулювання законодавчих норм. Ці знання у світовій правовій теорії та практиці називають юридичною технікою, що представляє певну систему вимог при створенні типових правових норм, законів та підзаконних актів, їх упорядкуванні й систематизації.

У кожній державі право має певні особливості, але скрізь воно спрямоване на створення та вдосконалення єдиної, внутрішньо узгодженої та послідовної системи норм, що регулюють суспільстві відносини.

Отже, юридична техніка – це галузь знань про правила ведення правотворчої, законотворчої й нормотворчої діяльності, результатом яких є створення актів індивідуальної дії, або нормативно-правових актів. У сучасних умовах юридична техніка виділяється в окрему галузь юридичної науки, орієнтовану на розв'язання практичних задач [1, с. 57].

В історії саме поняття технічного терміну «юридична конструкція» отримала своє визнання в XIX столітті в нормотворчій діяльності інших країн.

На думку М.П. Кунцевич: «Поняття «юридична конструкція» є одним із найбільш розповсюджених у вітчизняній юридичній науці, але і недостатньо дослідженим. Традиційно у теорії права юридичні конструкції вважаються засобом юридичної техніки» [3].

З аналізу наукової статті Бойко Г.І., ми погоджуємось з дослідженням автора, що під «юридичною конструкцією вчений розуміє розроблену доктриною та прийняту юридичним науковим співтовариством ідеальну модель, яка дозволяє теоретично осмислити, нормативно закріпити, виявити в правовому тексті та в реальних юридичних відносинах закономірний, послідовний, логічний взаємозв'язок структурних елементів різних правових явищ». У цьому трактуванні юридична конструкція дозволяє не тільки осмислити правову дійсність, але й цілеспрямовано, раціонально впливати на неї» [4, с. 16].

Юридична конструкція являється однією з важливих елементів правотворчої техніки та одним із головних способів впорядкування суспільних відносин, завдяки надання їм під час здійснення аналізу точності та чіткості. досить легко визначити ідентифікацію та класифікацію юридичних явищ шляхом їх юридичної природи.

Під юридичною конструкцією науковець «розуміє розроблену доктриною та прийняту юридичним науковим співтовариством ідеальну модель, яка дозволяє теоретично осмислити, нормативно закріпити, виявити в правовому тексті та в реальних юридичних відносинах закономірний, послідовний, логічний взаємозв'язок структурних елементів різних правових явищ».

Як зазначає Осауленко О.І.: «нормотворча діяльність охоплює методики роботи над текстами нормативно-правових актів, прийоми найдосконалішого викладу думки законодавця (інших суб'єктів правотворчості) у статтях нормативно-правових актів, вибір найдоцільнішої структури кожного з них, термінології й мови, способи оформлення змін, доповнень, повного або часткового скасування, об'єднання нормативно-правових актів тощо. Вона забезпечує юридичну досконалість нормативних документів» [1, с. 151-152]

Юридичні конструкції являють собою один із найважливіших елементів правотворчої техніки права. Вони є способом впорядкування суспільних відносин і надання їм під час аналізу точності і чіткості. Вони дають можливість теоретично осмислити неоформлену масу феноменів з ціллю наступного розподілу їх в законах, у відповідності з чітко сформульованими ідеями. Юридичні конструкції дозволяють ідентифікувати і класифікувати юридичні явища шляхом визначення їх так званої юридичної природи. Юридична конструкція – це створена за допомогою абстрагування мислення модель суспільного відношення (його типова схема), елементи якої міцно пов'язані між собою [5].

Під час тлумачення права конструкція слугує засобом пізнання його змісту, певним чином організовуючи мисленнєву діяльність інтерпретатора. Зміст юридичних конструкцій не відображає «об'єктивної реальності», а народжується зі співвідношення з іншими текстовими структурами, у результаті інтерпретації. У процесі правореалізації юридична конструкція є засобом встановлення юридично значущих фактів, задаючи набір тих обставин, які необхідні для правильного втілення в життя правового веління. У правозастосовній діяльності елементи юридичної конструкції зіставляються з фактичними обставинами. Застосовуючи юридичну конструкцію до певних суспільних відносин, правозастосовувач вирішує питання щодо юридичної кваліфікації цих відносин, про вибір норми права, необхідної для їх урегулювання. Серед прикладів юридичних конструкцій можна виокремити такі: 1) загальні юридичні конструкції, які використовуються в усіх галузях права. Їх досить багато (наприклад, юридична конструкція суб'єктивного права, юридичного обов'язку); 2) конструкції прямої демократії, представницької демократії, легітимності,

громадянства, федералізму тощо (конституційне право); 3) конструкція загального інтересу, що породила поняття публічної влади (адміністративне право). У цьому випадку доводиться оперувати конструкціями адміністративних актів, заходів із підтримки громадського порядку, надання громадських послуг тощо; 4) конструкції бюджетного фінансування державних органів, прямих податків, непрямих податків, податкові збори тощо (фінансове право); 5) конструкція власності (цивільне право) [6, с. 274–275].

Інші конструкції мають доповнювальний характер, тобто розвиваються як відгалуження однієї базової концепції. До них належать такі: – конструкції державної, муніципальної, спільної, інтелектуальної власності; – конструкція договору (купівлі-продажу, оренди тощо); – конструкції зловживання правами, рухоме майно, нерухоме майно, речові права, особисті права, відшкодування шкоди, завданої джерелом підвищеної небезпеки, тощо; – конструкції товариства з обмеженою відповідальністю, акціонерного товариства, акцій, облігацій тощо; – конструкції колективного договору, трудового контракту, прийому на роботу, звільнення тощо (трудова право); – конструкції складу злочину, посадові злочини, військові злочини, економічні злочини, алібі, пом'якшувальні обставини, обтяжуючі обставини, крайня необхідність, необхідна оборона (кримінальне право); – конструкції визнання держави, міжнародного звичаю, нейтралітету, стану війни тощо (міжнародне право) [7, с. 275].

Загальними прийомами та правилами щодо застосування юридичної техніки є дотримання юридичної термінології, тобто системи усталених, загальноприйнятих і визнаних юридичною наукою та практикою юридичних термінів, тобто словесних позначень понять, що використовуються під час викладу змісту закону, іншого нормативно-правового акта чи юридично-значущого документа. Зазначене вимагає дотримання вимог термінологічної уніфікації, а саме таких: однозначність – застосування в нормативному акті або іншому юридично значущому документі понять і термінів в одному й тому ж, тотожному значенні; загальна визнаність – використання загальновідомих і поширених серед наукової спільноти та пересічних громадян термінів, визначень, формулювань, дефініцій і т. ін., а не надуманих і вигаданих спеціально для певного закону, нормативно-правового акта, юридично значущого документа; стабільність (постійність, усталеність) – закріплення в певній незмінній формі термінології нормативно-правового акта, а не зміна її з прийняттям кожного нового нормативно-правового акта чи закону; доступність – простота та адекватність термінології, що використовується; чіткість у викладі нормативно-правового матеріалу, тобто виключення різ-

ного розуміння та можливості багатоманітного тлумачення положень норми права; дотримання певних юридичних конструкцій, тобто непорушних і чітких, відпрацьованих юридичною наукою, законодавчою діяльністю та перевірених практикою правозастосовної діяльності типових схем побудови нормативно-правового матеріалу з використанням особливого типу системного зв'язку між його елементами. Для цього характерним є наявність: відсилань (позначення щодо зв'язку між нормами права у межах одного нормативно-правового акта та між нормативно-правовими актами рівної юридичної сили); посилань (позначення зв'язку між більш загальними нормативно-правовими актами і тими, що конкретизуються, доповнюються, розвивають їх положення); норм-доручень, тобто прямого формулювання завдання конкретному органу щодо підготовки та прийняття відповідного нормативно-правового документа, його приведення відповідно до чинних нормативно-правових актів, визначення норм, які потребують зміни або скасування, буквального текстуального відтворення окремих положень норм міжнародного права, Конституції України, законів, що мають особливе значення для регулювання тих чи інших правовідносин тощо; дотримання встановленої форми нормативно-правового акта чи юридично значущого документа, технічних прийомів і правил викладу його змісту (юридичний стиль та юридична мова) [5, с. 53].

Технологічний арсенал права включає науковий і юридичний складники. Науковим складником є сукупність прийомів, способів і методів, які не мають нормативної регламентації, але їх застосування невід'ємно від інтелектуальних процесів створення та використання права, наприклад, мовні правила створення правових актів, правила логіки тощо. Юридичним складником є сукупність інформації, яка міститься у правових актах і встановлює обов'язкові вимоги до порядку здійснення юридичної діяльності зі створення правових актів. Лише сукупність наукового та юридичного складників розкриває природу юридичних технологій.

Під юридичними технологіями варто розуміти науково обґрунтовану інформацію про ефективне використання юридичного інструментарію задля досягнення результату, який має юридичне значення (створення правових актів і виконання окремих видів юридичної діяльності). Це сукупність прийомів, правил і методів, які отримують вираження у правових актах, всебічне обґрунтування в юридичній науці, але саме вони зумовлюють форму, порядок та особливості здійснення юридичної діяльності зі створення правових актів [6, с. 7].

Всі конкретні правила правотворчої техніки об'єднуються загальною основою, наскріз-

ною ідеєю створити найприємніші та найсприятливіші умови для правильного застосування нормативно-правових актів, досягти повноти, точності, доступності, компактності правових положень. У загальному вигляді правила правотворчої техніки – це система вимог та способів створення найбільш доцільних за формою і досконалих за структурою, змістом та викладом нормативно-правових актів [7, с. 35]. Юридичні конструкції являють собою один із найважливіших елементів правотворчої техніки права. Вони є способом впорядкування суспільних відносин і надання їм під час аналізу точності і чіткості. Вони дають можливість теоретично осмислити неформлену масу феноменів з ціллю наступного розподілу їх в законах, у відповідності з чітко сформульованими ідеями. Юридичні конструкції дозволяють ідентифікувати і класифікувати юридичні явища шляхом визначення їх так званої юридичної природи. Юридична конструкція – це створена за допомогою абстрагування мислення модель суспільного відношення (його типова схема), елементи якої міцно пов'язані між собою [6, с. 178]. Юридична техніка у правотворчості охоплює техніко-юридичні прийоми і правила під час вироблення законів і підзаконних актів, адже для забезпечення верховенства закону і його ефективної дії необхідний високий рівень законодавчої техніки. Юридична техніка у правотворчості охоплює методики роботи над текстами нормативно-правових актів, прийоми найдосконалішого викладу думки законодавця (інших суб'єктів правотворчості) у статтях нормативно-правових актів, вибір найдоцільнішої структури кожного з них, термінології і мови, способи оформлення змін, доповнень, повного або часткового скасування, об'єднання нормативно-правових актів тощо. Вона забезпечує юридичну досконалість нормативних документів [8, с. 151-152]. Оформлення (формалізація) «правової ідеї» і процес усвідомлення правотворчих факторів здійснюються в рамках того або іншого способу правотворчості (включаючи спонтанний (непланомірний) шлях утворення права. Учасники (суб'єкти соціально-правового життя) діють в тій чи іншій мірі свідомо, підпорядковуючи свою правотворчу активність законам людського розуму. Але мова йде про те, що під час формування юридичних конструкцій в дію вступає власне правотворчий процес, який будується за певними принципами і здійснюється згідно з регламентними процедурами [9, с. 37].

Юридична конструкція набуває в результаті інтелектуально-правотворчої роботи нормативного характеру, а засіб правотворчої техніки перетворюється у правовий інструмент (засіб правового регулювання). Розроблені юридичні конструкції повинні відповідати таким вимогам: а) конструкція повинна бути повною, охо-

плювати всілякі приватні випадки, які повинні укладатися в її межі; б) конструкція повинна бути послідовною, не повинна складати виключення з більш загальних положень, а бути узгодженою з ними, бути такою, щоб вирішення за її допомогою приватних питань виходило як логічний висновок; в) конструкція повинна бути простою, не обтяжувати існуючу (діючу) систему права і не ускладнювати процес правозастосування і правореалізації, навпаки, всіляко сприяти більш оптимальному його розвитку [10, с. 37]. Створення конструкцій переслідує мету пошуку кращого способу розуміння і відображення в нормі права надзвичайно складної правової реальності. Особливо важливим в такому процесі є науковий підхід. Конструкція повинна точно і найбільш повно охоплювати норми права, з яких вона виводиться і засобом створення яких вона є.

Юридичні конструкції повинні відповідати таким вимогам: а) конструкція повинна бути повною, охоплювати всілякі приватні випадки, які повинні укладатися в її межі; б) конструкція повинна бути послідовною, не повинна складати виключення з більш загальних положень, а бути узгодженою з ними, бути такою, щоб вирішення за її допомогою приватних питань виходило як логічний висновок; в) конструкція повинна бути простою, не обтяжувати існуючу (діючу) систему права і не ускладнювати процес правозастосування і правореалізації, навпаки, всіляко сприяти більш оптимальному його розвитку [11]. Створення конструкцій переслідує мету пошуку кращого способу розуміння і відображення в нормі права надзвичайно складної правової реальності. Особливо важливим в такому процесі є науковий підхід. Конструкція повинна точно і найбільш повно охоплювати норми права, з яких вона виводиться і засобом створення яких є [12, 13].

Висновки. Отже, ті межі які утворюються в правотворчому процесі юридичних конструкцій формується особлива процедура яка має подвійне становище: по-перше, це передбачувальний результат самої нормотворчої діяльності, що відображується в систематизації й побудови правового матеріалу; другим аспектом є сфера компетенції законодавця засобами правотворчої техніки. Держава в особі законодавчого органу керуючи юридичними конструкціями як більш абстрактними образами побудови нормативного матеріалу, забезпечує створення необхідних для наповнення конструкції норм права, надаючи нормотворчій діяльності більш послідовний характер. Під час процесу свого формування юридична конструкція проходить майже всі основні етапи які пов'язані з виникненням відповідних правотворчих закономірностей, усвідомленням їх у формі юридично значущих інтересів та фор-

мулюванням правових ідей. Юридична конструкція – це засіб правотворчої техніки, який полягає в моделюванні, певній логічній побудові нормативного матеріалу, одночасно виступаючи методом пізнання і тлумачення норм права. З позиції онтології феномен «юридична конструкція» має два значення: широке й вузьке. З погляду широкого підходу, юридичними конструкціями вважаються практично усі правові явища, які мають певну структуру, будову, характеризуються ознакою «конструкційності».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ :

1. Шутак І.Д. Юридична техніка. Івано-Франківськ, 2013. 496 с.
2. Дутко А.О. Юридична техніка: види та зміст. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2006. № 3. С. 25–33.
3. Кунцевич М.П. Юридична конструкція форми реалізації виконавчої влади. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 2. С. 43–47.
4. Бойко Г.І. Юридична конструкція як особлива процедура правотворчості. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2014. Вип. 27(1). С. 15–18.
5. Лавренко Д.О. Значення юридичної конструкції як засобу юридичної техніки. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 3. С. 56–60. 2023. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284514/278679>.
6. Давидова М.Л. Юридична техніка: проблеми теорії та методології: монографія. 2009 р.
7. Шутак І. Д., Онищук І. І., Легін Л. М. Юридична техніка в схемах і таблицях: курс лекцій. Дрогобич: Коло, 2016. 234 с.
8. Ковальський В.С. Правотворчість: теоретичні та логічні засади. Київ: Юрінком Інтер, 2005. 192 с.
9. Осауленко О.І. Загальна теорія держави і права: навч. пос. Київ: Істина, 2007. С. 151–152.
10. Оніщенко Н.М. Правова система: проблеми теорії: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2002. 35.
11. Enright C. Summary of Legal Method. URL: www.simplifylaw.com/.../ChrisEnrightSLWC08Paper.pdf. 17. Varga C. Doctrine and technique in law / C. Varga // *Internationales*.
12. Фоміна Д.О. Правовий аспект праці жінок в Україні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 1. С. 159–162. URL: <http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/Porivnyalno-analitichne-pravo-1-2018-1.pdf#page=159>.

13. Онищук І.І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах. Івано-Франківськ: Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки, 2014. 228 с.
14. Олійник О.С. Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» Київ, 2009. 23 с.